

Віктор Тарасевич

ПОЛІТИЧНА ЕКОНОМІЯ: АТРИБУТИ СУБСТАНЦІЙНОСТІ ТА ДОЛІ

Субстанційність політичної економії розглянуто як первинність, джерельність і підґрунтість. Проаналізовано атрибути її субстанційності: універсумність, універсальність і фундаментальність, які визначають її як філософію економічних наук.

Ключові слова: політична економія, субстанційність, універсумність, універсальність, фундаментальність.

JEL: A100, A130.

Оскільки людині властивий цілком певний унотип як контрарність генотипу і мемотипу, і цей унотип є співрозмірним і рекурентним життєвому шляху людини, остільки й у творіннях людських унотип концентрується, відтворюється і виражається. Найбільшим творінням людини є *політична економія*. У світлі її 400-літньої історії доречно і доцільно звернути увагу на її **субстанційність** – не лише як першоосновність, початковість, виточність, джерельність, підґрунтість, але і як *первинність, безпосередність*. *Політична економія*, як і інші великі науки (їх небагато, наприклад, математика, фізика, космологія), є *первинною, первонародженою безпосередньо* з ненауки, позанаукового знання і позанаукових практик. *Об'єктивно задана* сутність субстанційності, яку ми саме так розуміємо, детермінує свій зміст. Головне в ньому – контрарність взаємодіючих *універсумності, універсальності та фундаментальності* (рис. 1). Саме ці атрибути утворюють ядро унотипу політичної економії та визначають її долю.

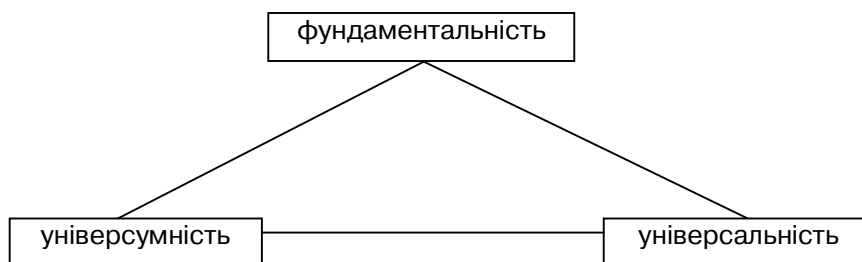

Рисунок 1. Базові атрибути політичної економії

Побудовано автором.

Універсум у термінах постнекласичної науки – надскладна людино-розмірна система, що включає цілком певні субстанційні (уречевлення й олюднення), первинні (природно-екологічна, економічна, соціальна, духо-

Тарасевич Віктор Миколайович (v_tarasevich@list.ru), д-р екон. наук, проф., завідувач кафедри політичної економії – Національної металургійної академії України.

вна і політична) і похідні (економіко-політична, економіко-соціальна, економіко-соціально-політична та інші) сфери (рис. 2). Для **універсумності** політичної економії характерні такі взаємозалежні іпостасі (субатрибути).

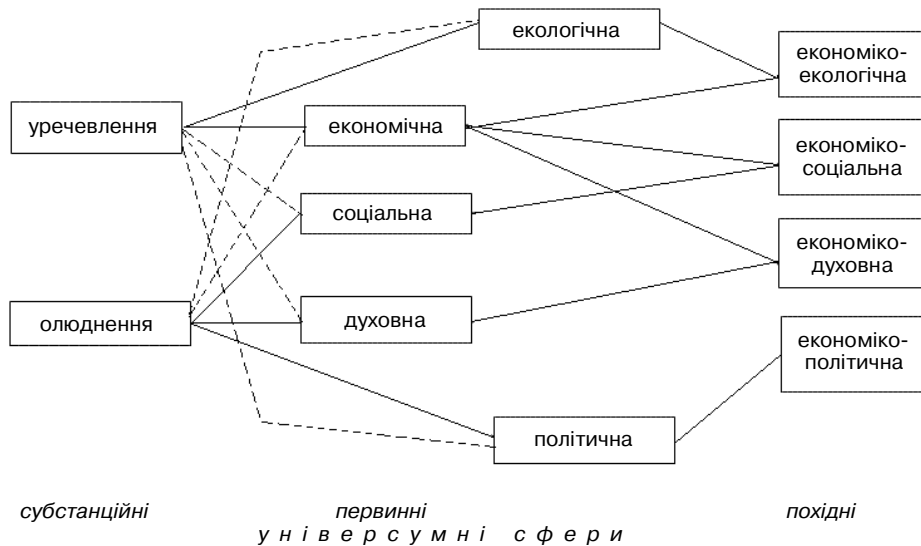

Рисунок 2. Універсум як надскладна людинорозмірна система

Побудовано автором.

1. Онтологічні.

1.1. Матеріалізованість, укорінення в первісній тотальній синкретичності універсуму. У цій *тотальності* політична економія матеріалізована в зародковому реальному *наноуніверсумі* як своїй *матеріальній першооснові*.

1.2. Разом із розвитком і диференціацією універсуму, виокремленням його зазначених сфер *диференціюється і наноуніверсум*. Його ядро закріплюється в *економічній* сфері. Матеріальною основою політичної економії стає *економічний універсум*. Його *родові зв'язки з іншими сферами не пориваються*, а зміцнюються мірою зміцнення і розвитку зв'язків між усіма сферами універсуму.

1.3. Разом із *диференціацією самої економічної сфери* (на рис. 3 подано лише рівневий аспект, "зріз" диференціації) збагачується й економічний універсум. З урахуванням зазначеного рівневого аспекту в *еконуніверсумі* виокремлюють *відповідні рівні*: нано-, мікро-, мезо-, макро-, мега.

1.4. Універсум і еконуніверсум детермінують *межі предметного простору* політичної економії (політекономічної картини світу) реальною *проблематикою людського багатства* в широкому сенсі, в єдності синкретичної, вартісної, кориснісної, соціальної та синтетичної іпостасей (рис. 4).

2. Гносеологічні.

2.1. Первісній синкретичності універсуму відповідає не менш *синкретичний дух* людини, синкретичне *осягнення* людиною універсуму і синкретичне знання – *любомудрість – філософія* як його (осягнення) результат. Політична економія перебуває тут у зародковому стані у вигляді *наоосягнення і нанознання* (поряд із подібними модусами інших первинних наук). Саме з цієї освяченої моральності і мораллю материнської гавані на зорі Нового часу політична економія зважується на самостійне, але аж ніяк не автономне, плавання. Вона не пориває материнські узи екологіч-

ності, соціальності, духовності, політичності, а живиться ними і понині. Саме це підживлення забезпечує її повсюдність, у тому числі на всіх рівнях економічної сфери універсуму, націленість на сутність і причини суцього, їх людський, суспільний вимір.

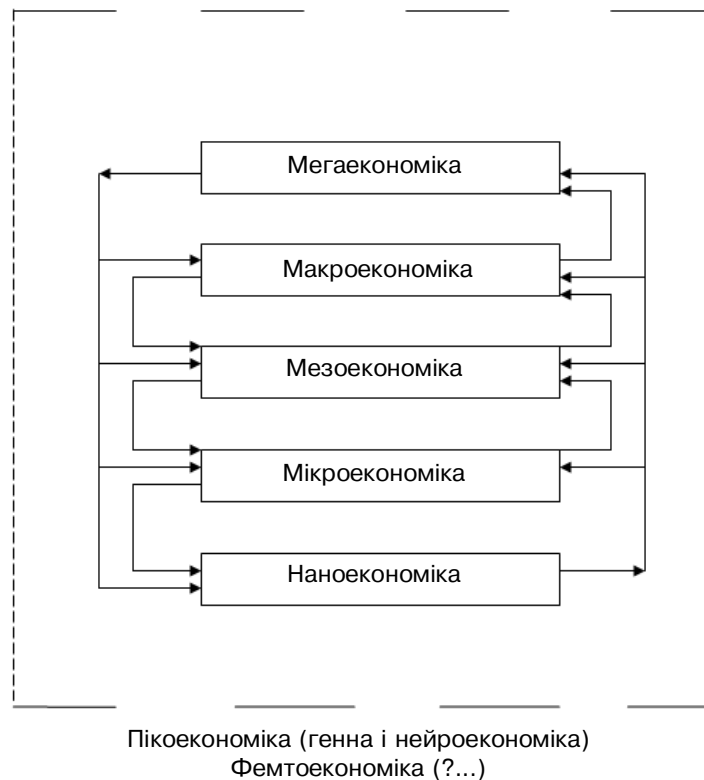

Рисунок 3. Рівні економіки як складної людинорозмірної системи
Побудовано автором.

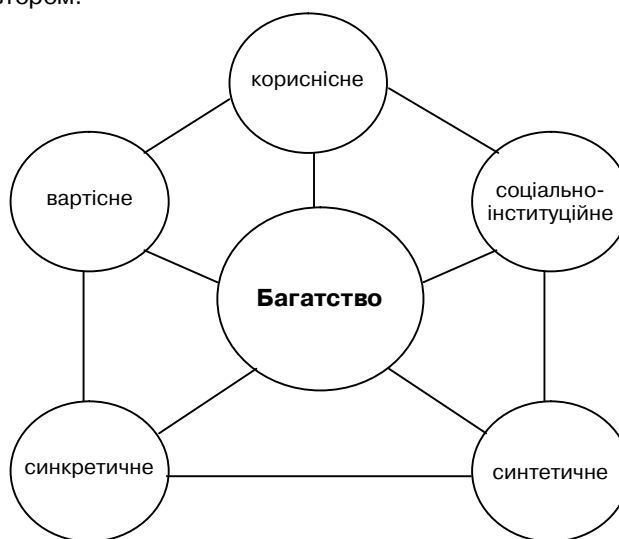

Рисунок 4. Межі предметного простору політичної економії
Побудовано автором.

2.2. Разом із розвитком універсуму, мірою виокремлення і відокремлення в людському дусі несвідомої, підсвідомої та несвідомої складових (рис. 5), а в самому свідомому – невербально-генетичної, чуттєво-емоційної та вербально-теоретичної іпостасей *духовний зародок* політичної економії вбирає живлющі соки всіх цих складових. Таким чином, новонароджена наука політична економія є вербально-теоретичним організмом, але таким вербально-теоретичним який не лише не обірвав свої зв'язки з іншими складовими духу, але множить і розвиває їх.

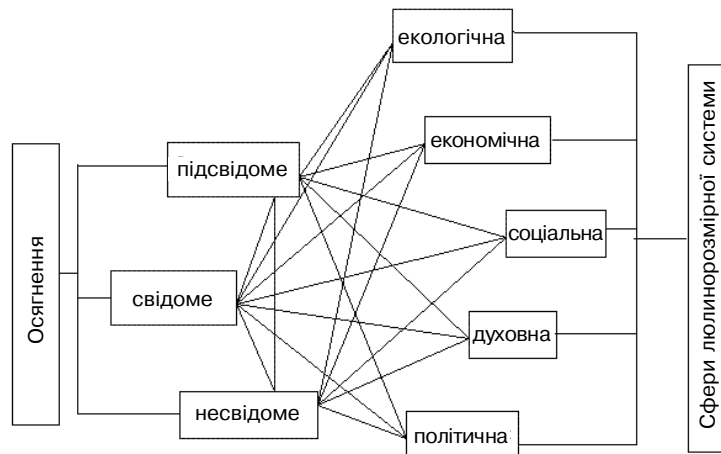

Рисунок 5. Осягнення і пізнання об'єкта

Побудовано автором.

Отже, *політекономічне ядро – вербально-теоретичне пізнання еконуніверсуму* – існує і може розвиватися випереджальними темпами лише в контексті *осягнення універсуму*.

3. Аксиологічні.

3.1. Історично політична економія виокремлюється з *моральної філософії*, а тому містить у собі, у своєму геномі *гени моралі та доброзвичайності*. Тому вона визначає етос науки і стандарти науковості.

4. Праксеологічні.

4.1 Універсум і його осягнення тому і коєволюціонують і співрозвиваються, що існує і прогресує *людська діяльність*. Вона сама є невід'ємною частиною універсуму й осягнення, а тому не може не бути альфою й омегою політичної економії. Саме політична економія вперше спрямовує *вербально-теоретичний прожектор на економічну діяльність і відносини її акторів*. Але й перша, й останні перебувають у темпоральному просторі діяльності універсумної, й *політична економія відповідно до даного їй від зачаття і народження універсумного характеру* приречена одвічно перебувати в цьому просторі.

Універсальність розуміємо тут як *загальність, повсюдність*. Звернемо увагу лише на *три аспекти універсального політекономічного імперіалізму*.

1. *Етос науки*. Визначаючи значущість обґрунтованих вітчизняними філософами й ученими ключових інваріантів-ознак науки: а) установка на дослідження *законів перетворення об'єктів і предметність і об'єктивність*

наукового знання, що реалізує цю установку; б) вихід науки за рамки предметних структур виробництва і повсякденного досвіду і вивчення нею об'єктів відносно незалежно від сьогоденних можливостей їх виробничого освоєння (Стєпин, С. 34), слід констатувати, що політична економія є їх піонером і "промоутером" серед економічних наук.

Конкретизація змісту зазначеного "твердого ядра" науковості за відомими елементами наукової діяльності (суб'єкт, об'єкт, засоби, процес, умови, результати тощо) дозволяє отримати систему її ознак ("сильніших" і "слабших") як особливого і відносно відособленого виду осягнення реальності, які відрізняють її від інших видів осягнення, а саме:

- 1) чітке розмежування об'єкта і суб'єкта пізнання;
- 2) пошук і визначення об'єктивних законів руху об'єкта і на цій основі передбачення можливого майбутнього стану об'єкта і його змін;
- 3) вивчення об'єктів безвідносно до їх актуальності та практичної значущості на цю мить. Зазначені об'єкти можуть стати предметом масового практичного освоєння в невизначеному майбутньому;
- 4) спеціальна підготовка суб'єкта пізнання, освоєння ним елементів і операцій наукової діяльності, а також її етосу (особливих ціннісних орієнтацій і етичних принципів);
- 5) особлива мова, спеціальна апаратура, техніка й технологія як особливі засоби наукового пізнання;
- 6) ключовий продукт (результат) наукової діяльності – сутнісне, нове та істинне знання;
- 7) формування знання про методи наукової діяльності, а в ширшому плані – методології наукового пізнання.

2. *Методологія науки* (рис. 6). Зрозуміло, політична економія використовує сама і просуває в інші науки, насамперед, наукові методи. Поряд із внутрішньодисциплінарністю, що поглиблюється, принципово збалансованими і важливими є між-, мульти- і трансдисциплінарність, без яких неможливо протистояти прогресуючій диференціації наукового економічного знання. Політекономі залишаються вірними добре перевіреним на ділі методам діалектики, абстрагування, єдності історичного і логічного тощо, які осоромлюють навіть термоядерні сили. Проте вона не пориває і з позанауковими практиками, критично вдивляючись у них і намагаючись збагатити їх елементами свій методологічний багаж. Утім, з урахуванням постнекласичності сучасної науки політична економія покликана однією з перших освоювати методи інтеграційно-синтетичні, самоорганізації й еволюціонізму, полілектики і т.д.

3. *Саморефлексія*. У повній відповідності до стандартів універсумності політична економія є доволі вимогливою, насамперед, до себе. Переконливе свідчення тому – ретельна саморефлексія (рис. 7).

Її перший, переважно емпірико-описовий етап, репрезентований історією економічних учень і економічною історією, освоєний політекономіями вельми ґрунтовно. Давши цим наукам самостійне життя, через них і за їх допомоги політична економія намагається дивитися на себе відсторонено і неупереджено, але не холоднокровно і не байдуже. Це допомагає їй пестувати у своєму лоні методологію політичної економії, науку про саму себе і філософію самої себе. На сьогодні методологія політичної економії є найбільш просунутою в "навколополітекономічний" універсумний простір і її вже не сприймають інакше як економічну методологію, що претендує на загальнонауково-економічний статус. Наука про політичну економію робить перші кроки, філософія політичної економії майорить на

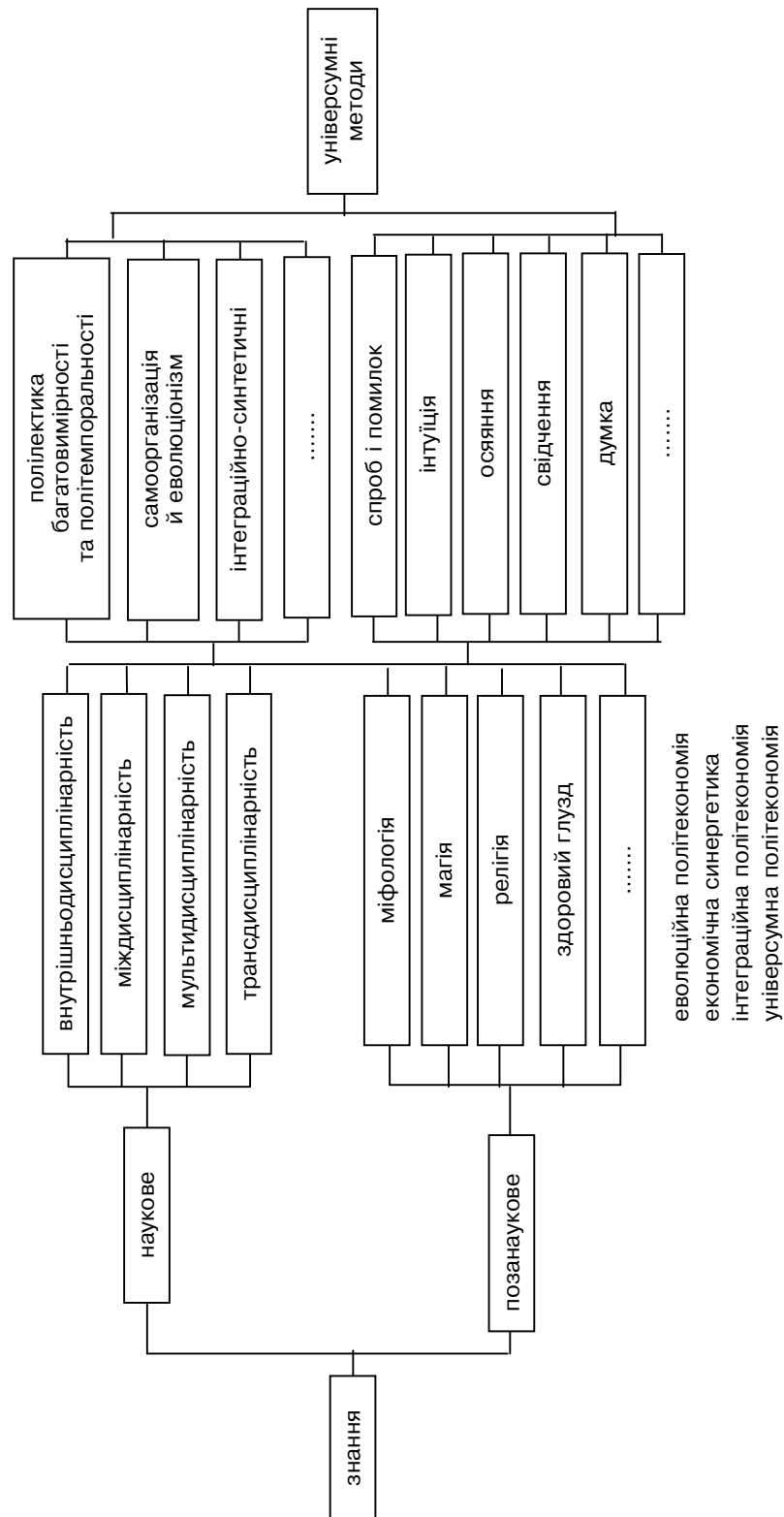

Рисунок 6. До методології пізнання й осягнення

Побудовано автором.

дослідницькому обрії, але лише в ній, так само як і в універсумному самоосягненні, політична економія зможе реалізувати потенціал, заданий їй вихідною синкретичністю, і розгорнути його відповідно до викликів нового витка історичної спіралі.

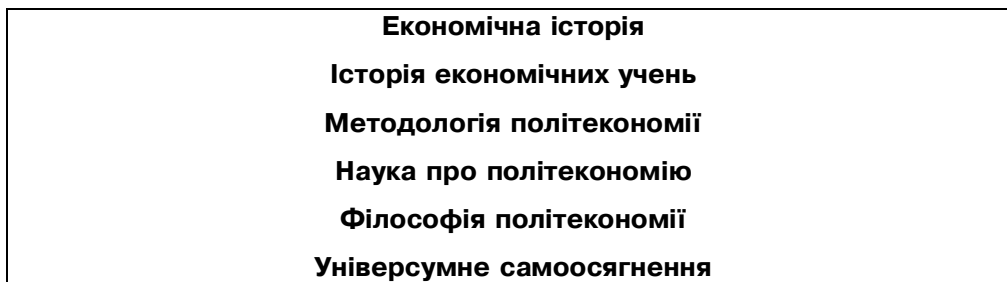

Рисунок 7. Форми саморефлексії політичної економії

Фундаментальність. У цьому атрибуті два перші (універсумність і універсальність) знаходять цілком конкретну, особливу якісну визначеність. Ідеться про так само універсумну, як і універсальну націленість на а) пошук нового істинного знання задля нього самого, б) виявлення засад усього сущого, в) створення цілісної наукової системи, або картини світу. Лише завдяки тому, що ці імперативи тією чи тією мірою, в тих чи тих формах властиві всім дітям і онукам політичної економії, вони в змозі адекватно сприймати її як свій г) надійний фундамент і д) основу експертної оцінки прикладних результатів знання (рис. 8).

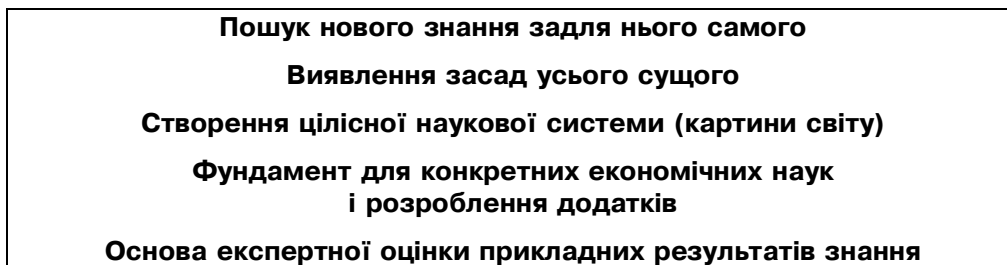

Рисунок 8. Атрибути фундаментальності політичної економії

Квінтесенція взаємодії трьох атрибутів субстанційності: **політична економія – філософія економічних наук.**

Якщо в нижченаведеній цитаті Вільгельма Віндельбанда про філософію змінити слово "філософія" на "політична економія" (ПЕ), отримаємо досить точне формулювання місця і ролі політичної економії в системі економічних наук: "Отже, будучи спочатку взагалі єдиною нерозділеною наукою, ПЕ, за диференційованого стану окремих наук, стає почасти **органом**, який поєднує результати діяльності решти наук в одне загальне пізнання, почасти **провідником** морального або релігійного життя, зрештою, **центрального нервовим органом**, у якому має доходити до свідомості життєвий процес решти органів. Складаючи спочатку саму науку і всю науку, ПЕ є пізнішим або **резюме** всіх окремих наук, або **вченням** про те, на що потрібна наука, або, зрештою, **теорією** самої науки.

Зміст, укладений у назву ПЕ, завжди характерний для становища, яке посідає наукове пізнання в низці культурних благ, які цінить дана епо-

ха. Чи вважають його абсолютним благом чи лише засобом до вищих цілей, чи довіряють йому пошуки останніх життєвих основ речей чи ні – *все це виражається в тому змісті, який поєднується зі словом «ПЕ»*. ПЕ кожної епохи є мірилом тієї цінності, яку ця епоха приписує науці: саме тому ПЕ є наукою, чимось, що виходить за межі науки, і коли її вважають наукою, вона то охоплює цілий світ, то є **дослідженням** про сутність самого наукового пізнання.

Тому наскільки різноманітним є становище, яке має наука в загальному зв'язку культурного життя, настільки багато форм і значень має і ПЕ, і звідси зрозуміло, чому з історії не можна було вивести якогось єдиного поняття ПЕ" (виділено мною. – В.Т.) (Виндельбанд, 1904. С. 16–17).

Отже, доля політичної економії визначена її субстанційністю, але не фаталістична, вона добре відома, але ще далеко не осягнена. Ясно одне, ця доля невіддільна від долі багатьох тих, хто служить їй за покликанням, чесно і безкорисливо.

Література

Виндельбанд В. (1904) Прелюдии. Философские статьи и речи. СПб.

Степин В.С. (1999) Теоретическое знание. М. // [www.philosophy.ru/library/ stepin/](http://www.philosophy.ru/library/stepin/).

Надійшла в редакцію 20.04.2015 р.

POLITICAL ECONOMY: THE ATTRIBUTES OF SUBSTANTIALITY AND FATE

Viktor Tarasevych

Author affiliation: Doctor of Economics, National Metallurgical Academy of Ukraine.
Email: (v_tarasevich@list.ru).

The article considers the substantial character of political economy as primacy, and source and underlying character. The author analyzes such attributes of this science's substantiality as universum character, versatility and solidity that define it as a philosophy of economic sciences.

Keywords: political economy, substantiality, universum, versatility, solidity.

JEL: A100, A130.